

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1796

~~1119~~

1260

~~1393~~

Հոգևորական Կ. Բարսեղյան

Հարգելի

Պ. Գ. Բարսեղյան

Մ. Բ.

ՀԱՌ

ՅԱՆՎԱՐ

ԲՆԻԿ ԵՒ ՀԱՄԱՐԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ

Կ. Պոլիս — Տպագր. Արամեան.
Չագմագերլար, ԱՎՈՐԵԱՆ ԽԱՆ, Թիւ 12.

Ճ Ա Ռ
Յ Ա Ղ Ա Գ Ս
ԲՆԻԿ ԵՒ ՀԱՄԱՐԻՒՆ
ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

1796
9571

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ
—
1873

Ո Ս Ճ

Ս Ք Ն Ր Յ Յ

Մ Գ Գ Մ Մ Մ Գ Գ Գ Գ

Մ Ս Յ Գ Գ Ս Գ Գ Ս Յ Գ Գ

Մ Գ Գ Մ Մ Մ Գ Գ Գ Գ

Մ Գ Գ Մ Մ Մ Գ Գ Գ Գ

մարտնամուս գինեխիւնեմտարս քրտակց չն
: արիւն արար արար արար արար արար
գի արար արար արար արար արար արար
արար արար արար արար արար արար արար
արար արար արար արար արար արար արար

Ն Ե Ր Ա Մ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Աւետարանչական գործը ուղղակի ու մի միայն Աստուծոյ Եկեղեցիին պաշտօնն է ոչ որ կը տարակուսի : Անիկա ինքն Քրիստոս յանձնեց իր Եկեղեցիին , ու Եկեղեցին պարտագանց կը զանուի իր Տէրոջը առջև երբոր ետ կը մնայ իր պարտքը կատարելէ : Ետ պարտաւոր չէ կենալ և այլոց թոյտուութեանը սպասել : Հրամանը իւր գերագոյն Տէրոջմէն է : Մատթ. իը : Սակայն իրաց վիճակէն առիթ գտնելով մեր Հայ Աւետարանական Եկեղեցեաց մէջ այս բանը բազում ժամանակէ ի վեր խնդրոյ մասնաւոր նիւթ եղած է , թէ Տաճկաստանու մէջ Աւետարանչական գործը ուղղակի և նախնապէս որոն անկէ , տեղացի և համարիւն Եկեղեցեանց թէ օտարազգի առաքելութեանց :

Ասկէ երեսուն տարի առաջ Տաճկաստանու մէջ Աւետարանական կազմակերպեալ մարմին մը չկար , ուստի այս խնդիրն ալ չկար և չէր կրնար ըլլալ : Սակայն երբ երկրին ամէն կողմերը այսքան Աւետարանական եկեղեցիք հաստատուեցան ու անոնց

մէջ օրինաւոր պաշտօնէութիւններ սահմանուեցան, բնականապէս այս խնդիրը յառաջ եկաւ :

Հետեւեալ ատենախօսութիւնը այս խնդրոյն վերայ կը ճառէ, զոր կարգաց Րոպերթեան վարժարանի դասատու Մեծ. Յակոբոս Էֆէնտի ձէճիգեան Մայիս 5/17րդ օրն Բերա Հայ Աւետարանականաց դպրոցը հաւաքեալ խորհրդակցութեան ժողովին առջեւ, որոյ յատուկ յանձնուած էր անցեալ Նոյեմբեր ամսոյն մէջ Մեծ. Ս. Մինասեանի հրավիրանօքը հաւաքեալ ոչ պաշտօնական ժողովէն :

Ներկայ ժողովականք՝ որք էին այլ և այլ Եկեղեցեաց կողմանէ եկած Հովիւք և եղբայրք, մեծաւ հաճութեամբ և հաւանութեան ցոյցերով լսեցին Մեծ. ատենախօսին խնդրոյն նկատմամբ ըրած դիտողութիւններն ու բացատրութիւններն, և ի վերջոյ միւսնական հաւանութեամբ որդեգրեցին իւր ճառը իբրև ժողովին գաղափարը և որոշեցին տպագրութեամբ ի լոյս ընծայել զայն Հայ Աւետարանական Եկեղեցեաց համար :

1875. Մայիս 5/17 :

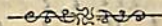

ՃԱՌ

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս

ԲՆԻԿ ԵՒ ՀԱՄԱՐԻՒՆ

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

Տաճկաստանի Գարողչութեան գործին օգնող Անգղիական ընկերութիւնը մօտերս ժողով մը ունեցաւ, ուր ներկայ ըլլալով նաև Շաֆթրիպըրիի կամար՝ որ օտար քարողչութեանց մեծ նախանձախնդիրներէն մին է, գեղեցիկ ճառ մը խօսեցաւ ժողովոյն օտար քարողչութեանց մեծ խնդրոյն վերայ: Իւր ճառէն պարբերութիւն մի հոս թարգմանաբար կ'ընեմք իբր բնաբան համազգի գործակալութեանց վերայ մեր առաջադրած քանի մը համառօտ խորհրդածութեանց: Ամերիկացի Միսիոնարաց ակնարկելով՝ կըսէ, «Տեսէք Նոքա ինտոր հաստատուն քայլեր կառնեն համազգի գործակալութիւն մը հաստատելու սկզբունքը յառաջ տանելու, սկզբունք մը, որոյ վերայ պարտ է մեզ ընթանալ

բոլոր Միսիոնարական դաշտերու մէջ : Տեղացիք ու հոգի տեղացիք են ամենայարմար անձինք տարածելու Սուրբ Գիրքը իւրեանց ժողովրդեան մէջ , ուսուցանելու Աստուծոյ բանը, ճշմարտութեան համար դուռ բանալու որպէսզի նա մուտ գտնէ ընկերական եւ ընտանեկան կենաց այլևայլ խորշերուն մէջ : Իմ մտացս առջև բոլոր Միսիոնարական գործողութեանց մէջ ամենէն երևելին համազգի գործակալութիւնն է : »

Շաֆթրըպըրիի կոմսը չէ միայն այն անձը որ վերոգրեալ գաղափարը կ'կրէ . բոլոր Գրիտանեայ աշխարհին այն անձինքը որոնք բարձր գիրք մը ունին ազգերը աւետարանելու մեծ գործին մէջ , գրեթէ առանց բացառութեան նոյնին համամիտ են . Այժմ մեք քանի մը ձեռնարկութիւններ յառաջ պիտի բերենք ի հաստատութիւն համազգի գործակալութեան մեծ կարևորութեանը :

1. Ազգայնութեանց զանազանութիւնները մեծ հարկ մը կ'դնեն համազգի գործակալութեանց : Այն Արարիչը որ զանազանութիւն սփռած է համայն բնութեան երեսը, որ տերեւ մը ըստեղծած չէ այլ տերեւի մը նման ամենայնիւ, նոյն մեծ Արարիչը նաև ազգերը ամենայնիւ իրարու նման ըրած չէ : Թէպէտև մարդկու-

թիւնը միևնոյն է իւր էական և հիմնական յատկութեանց ձևերուն և վիճակին նկատմամբ . թեպէտև նոյն զգացմունք, կիրք, բաղձանք և ձգտումներ կեցլեն այն մեծ սրտէն որ ամբողջ մարդկութեան սիրտն է , սակայն կան բազմաթիւ մասնաւոր յատկութիւնք, հակամիտութիւնք և ընդունակութիւնք մասնաւոր ազգաց վրայ որ զանոնք այնքան կ'զանազանեն իրարմէ, որչափ որ իւրաքանչիւր անհատ իրարմէ կ'տարբերին : Այս զանազանութիւք նախախնամական իմաստուն անօրինութեամբ իրենց յատուկ վախճաններ ունին, և որով այնքան կարևոր են, որքան որ միութիւնը կարևոր է : Միութիւն ի Չանազանութեան, Տիեզերաց մեծ և սքանչելի օրինաց մին է, Արարիչը կարող է երկու իրարու ներհակ երեւցած կամ ծայր սեպուած սկզբունքներ առնել և զանոնք իրարու հետ զմայլելի ներդաշնակութեամբ յարմարել եւ համաձայնեցունել : Այսպէս՝ յորժամ համայն Տիեզերք գաղափարի միութիւն մի կ'յայտնէ ամենայն կողմ, նաև յետին աստիճան զանազանութիւն մը կ'ներկայացունէ ի բերկրանս, ի զմայլուն և յօգուտ բոլոր բանաւոր էակաց : Թերևս խորհուրի թէ այս զանազանութիւնք այսքան որոշ բնական երևութից մէջ, բարոյա-

կան և կրօնական իրաց մէջ տեղ չունին: Բայց թէ բարոյական եւ թէ կրօնական բաները թէպէտ իրենց էական և կարևոր ճշմարտութիւնները Աստուծոյ կառնեն, այլ կրօնի մէկ փոքր մասը միշտ մարդուն կ'վերաբերի: Երկրպագութեան ձևերը, արտաքին արարողութիւնները և մասնաւոր կանոնները և կերպերը միշտ մարդուն վերապահուած են, բաց ասկից քանի մը վարդապետութեանց բացատրութեան կերպերը, ըստ մտաց կազմակերպութեան, կամ կրօնի մէկ մասին միւս մասէն աւելի կարևորութիւն տալը՝ ինչպէս որ անհատներու, նոյնպէս ալ ազգաց մէջ կ'տեսնուի, և մեզի կը թուի թէ այս ալ նախախնամութեան յատուկ տնօրինութեամբը մասնաւոր վախճանի մը համար է զոր հոս բացատրելու տեղը չէ: Այն որ եկեղեցական պատմութիւնը կուսանի անաչառաբար և յարգելով ուրիշ ազգաց և ուրիշ երկրաց կրօնական դաղափարները և խորհուրդները, որչափ որ կ'համաձայնին անոնք էականապէս ճշմարտութեան բանին հետ, լոյսի պէս պիտի տեսնէ թէ այս զանազանութիւնը միշտ եղած և հարկաւոր վախճաններու ալ ծառայած է: Տին Սթանլի որ ժամանակիս երևելի և իմաստուն եկեղեցական պատմիչ մ'է և այժմ

Օքսֆորտի Համալսարանին մէջ եկեղեցական Պատմութեան դասախօս, Արևելեան եկեղեցեաց վրայ խօսած ճառերուն մէկուն մէջ կըսէ: «Կարևոր է դիտել այն մասնաւոր յատկութիւնները, որք աւելի կամ նուազ, բոլոր Արևելեան եկեղեցեաց կ'վերաբերին և որք կը բաժնեն զանոնք Գրիստոնէութեան այն մասէն որուն կ'վերաբերին ք մեք, և ընդհանուր առնուամբ մը Արևմտեան եկեղեցի կ'կոչուինք: Այս տարբերութիւնները քննած ատենս իմ նպատակս չէ այն մասնաւոր կէտերուն վրայ խօսիլ որք Երկոտասաներորդ դարուն մէջ արդեամբ բաժնեցին զՀռովմէական և զԲիւզանդեան ժողովուրդները: Արևելքի և Արևմտեան մէջ ճշմարիտ տարբերութիւններ կային իրենց բաժանմանէն երկար ժամանակ յառաջ, և ամենայն հաւանականութեամբ որ և է ձևական միութենէ մը վերջն ալ պիտի մնան: Բաժանումը տարբերութեանց հետևանքն էր և ոչ թէ պատճառը, այն աստուածաբանական պատճառանքները, զօրօրինակ կրկնակի բղխում, խմորեալ կամ անխմոր հացի գործածութիւն, ևն. ինքնին ծանր բաներ երևցան, որովհետև առաւել ընդհանուր տարբերութիւններ կային . . . Ներքին տարբերութիւնները թէ աստուածա-

բանական և թէ քաղաքական արտաքին երեւոյթներէն առաւել խորը պահուած էին : »

Տին Սթանլի ասոնք ըսելէն վերջը յառաջ կանցնի ցոյց տալու այն մասնաւոր տարբերութիւնները, որ միշտ Արևելցիք ունեցան : Սոյն տարբերութեանց գլխաւորներէն մին կը սէպէ՝ Արևելեան եկեղեցոյն տեսականի հակամէտ լինելը, և Արևմտեան եկեղեցոյն դործնականի հակամէտ լինելը : Արևմտեան եկեղեցին, կրօնէ, կ'սկանծայ կաթողիկէ (Ընդհանրական) անուամբ, իսկ Արևելքը «Օրթոօքս (Ուղղափառ) անուամբ : Տին Միլմէն՝ ուրիշ եկեղեցական պատմիչ մը, կըսէ» Արևելք Հաւատմաքներ շինեց, իսկ Արևմուտքը կարգ կանոն հաստատեց, Արևելեան ժողովի մը առաջին վճիռը Աստուածութեան ստորոգելիքները որոշելու համար էր, Հռովմայ Պապին առաջին վճիռը եկեղեցականները ամուսնութենէ արդելու էր : Աստուածաբանութեան բոլոր առաջին հիմնադիրները Արևելցիք էին . . . : »

Եկեղեցական Պատմիչք ուրիշ շատ տարբերութիւններ ևս յառաջ կ'բերեն զորս հոս չեմք կարող մի առ մի թուել, բայց որք բաւ են համոզելու զմարդ՝ թէ ազգայնութեան և երկրային տարբերութիւնները միշտ մէկ կամ ու-

րիշ կերպով՝ երևան ելած են կրօնական կամ եկեղեցական դրութեանց մէջ, և հնար չէ եղած խափանել այն մասնաւոր հակամիտութիւնք, առանց խափանելու աճումը և կեանքը : Ազգաց յատուկ եղած յատկութիւնները իրենց կեանքն են : Երբոր Ազգ մը կապրի, այն իրեն տրուած ձիրքերովը և կարողութիւններով կապրի, և իւր կենաց հետ ի միասին իւր սեփական յատկութիւնքը ի յայտ կուգան, ճիշդինչպէս որ անհատի մը մտաւոր կրթութեամբը իւր յատուկ կարողութիւնները և բնութիւնները առաւել ճշդութեամբ երևան կեցեն : Ապրիլը զանազանութիւն է, մահն է որ ամենայն ինչ մի կընէ : Այսպէս է մտաւորապէս և քաղաքականապէս, ազգ մը քաղաքական կեանք չունի՝ եթէ իւր յատուկ քաղաքականութիւնը չունի, և մտաւորական կեանք չունի եթէ իւր միտքը իւր յատուկ կերպովը գործելու սկսած չէ : Ճիշդ նմանօրինակ է նաև կրօնական կեանքը ազգաց մէջ : Բարեկարգութիւնք կրօնական յառաջադիմութիւններ են, և կամ երկարժամանակեայ թմրութենէ մը զարթնուլ : Յայտնի է թէ այս երկուքին մէջ ազգի կամ ժողովրդեան մը բնիկ կարողութիւնները իրենց կերպովը գործելու սկսելու են : Յառաջադիմութիւնը արդէն

գոց եղած տարերքներու ի յայտ դառն է կրսեն փիլիսոփայք, և իրօք այսպէս է համայն տիեզերաց մէջ: Ծառոյ կամ ծաղկան մը սերմը յառաջացեալ և երկնաբերձ ծառոյ մը կամ երկնաբանդ և գեղեցկահիւս ծաղկան մը բոլոր տարերքը՝ իւր մէջ կը պարունակէ, Եւ հողը, օդը, անձրևները, ցօղերը և արեգական քաղցր ճառագայթները կօդներն որ այն տարերքը դուրս հանեն, այն տարերքը՝ որ հոն անոնց մէջ կայ, և ոչ այլ ինչ. և այս փիճակին մէջն է որ անոնք յառաջացեալ կամ կատարելութեան մէջ կ'սեպուին: Երբէք չկայ այնքան ճարտարաբուեստ նկարիչ մը որ ծաղկի մը ուսուցանէ իւր ձևը, երբէք այնքան փորձ պարտիզպան մը չկայ որ իւր բոյսերուն կամ ծաղկանց ձևը ինքը տայ, իրաւցունէ անոր հողը կ'մշակէ կը պարարտացունէ, արմատներուն ջուր և հող կուտայ. բոլոր հարկ եղածը կրնէ որ անոնք խմեն Երկնից ջուրերը և ծծեն արևին ճառագայթները, աւելորդ մասերը կ'քեցէ, երբ ծոին՝ կուղղէ զանոնք փափկութեամբ, երբ շատ թոյլ և տկար են՝ յենարան կուտայ անոնց որ յենուն, այլ ասոնցմէ ոչ մէկը իբրև տարերք բոյսին յառաջադիմութեան մէջ չեն մտնելու հայ ի ներքուստ զօրութիւն Աստուծմէ հոն գրուած, որ

կ'չինէ ծաղիկը և բոյսը ճիշդ այնպէս՝ որպէս իւր Արարիչը սահմանեց որ ըլլայ, և մինչև որ այն ներքին զօրութիւնը ազատաբար չգործէ և իւր բնութեան համեմատ չգործէ, հնար չէ աճումն յառաջ բերելը թէպէտ բովանդակ աշխարհին պարտիզպանները, բուսաբանները և տնկագէտները ի մի վայր հաւաքին իրենց հետ ունենալով հողը, օդը, հովերը, անձրևները, ցօղերը և արևուն լոյսը: Այսպէս է նաև տղի մը կրթութիւնը, անհատ անձի մը յառաջադիմութիւնը, և ժողովրդեան մը զարդացումը: Իւրաքանչիւրը իրենց յատուկ և զանազանեալ զօրութիւնները ունին, պարտ է զարթուցանել այն կարողութիւնները ամեն միջոց ի կիր արկանելով և այն զօրութիւնն է ու ֆայ՝ այն զօրութիւնը որ իսկական յառաջադիմութիւն պիտի բերէ ինչպէս ամէն բանի մէջ, նոյնպէս ալ կրօնական բարեկարգութեանց մէջ: Թող մեր այս խօսքերէն չհասկցուի թէ մենք օտար քարոզչութեանց դէմ կ'խօսինք, ամենևին, ընդհանրապէս կրնայ դիւրաւ մակարբերուիլ ըստածներէն որ մենք մեծապէս կ'յարգեմք զանոնք և կարևոր կսեպեմք բազում պարագայից տակ, որովհետև Աստուած այլևայլ միջոցներ կ'գործածէ իւր դրած այն զօրութիւնները զար-

1260

թուցանելու, և պարտք է մեզ զրուցել որ թէ
 օտար և թէ տեղացի Գրիստոնէի մը կամ քարոզ-
 չի մը զմայլելի բարբը, ճշմարտութեան քարո-
 ղութիւնը, և ամենայն կերպիւ իւր ունեցած
 լոյսը հաղորդելը մեծ ազդեցութիւն ունեցած
 է շատ սրտերու վրայ, և անոնց թմբած բնու-
 թիւնը արթննալով իրենց Աստուածը և փրկիչը
 փնտռելու ելած են, և օտար շատ քարոզիչներ
 երևելի կերպիւ օգտակար եղած են ոչ թէ
 միայն անհատներու այլ և բովանդակ ազգաց :
 Այսու հանդերձ մեր գաղափարը այն է թէ
 օտար քարոզչութիւնք լուսաւոր և վառ պահ-
 ւած կանգեղներու նման ըլլալու են մարած
 կանգեղներուն լոյս տալու : Երբոր կանգեղ մը
 մարած է, զայն կրկին լուսաւորելու համար
 ուրիշ կանթեղ մը կամ լոյս մը հարկ է, սակայն
 եթէ տեղական և մնայուն կերպիւ լուսաւորել
 կուզենք, հարկ է որ կանթեղին մէջ իւր դը-
 նենք, պատրոյգը շակենք և կանթեղի մը բոլոր
 պէտք եղածը հոգանք՝ որպէսզի միւս լոյսէն
 հաղորդուած լոյսը տեղական ըլլայ և լոյս
 սայ ամենուն :

Այս մասին ըսուածները կ'ըստիանդակին սա
 ճշմարտութեան մէջ, թէ Արարիչը իւրաքան-
 չիւր ազգի յատուկ և զանազան կարողութիւն-

ներ տուած է, իւրաքանչիւրը իւր յատուկ ներ-
 քին զօրութիւնը ունի, վասնորոյ հարկ է որ
 ազգի մը կրօնական բարեկարգութեան մէջ
 սոյն զօրութիւնները գործելու ելլեն :

Այս ճշմարտութեան մէջ կերևի համազգի
 գործակալութեան մեծ կարևորութիւնը. կերևի
 նաև թէ ամենայնիւ համաձայն է նա՝ բոլոր բնա-
 կան և բարոյական օրինաց : Արտաքին միջոցներ
 և զօրութիւններ կրնան մտնել այս գործին մէջ :
 Բայց այսչափ միայն՝ որ այն ներքին զօրութիւ-
 նը զարթուցանեն, բարոյական զօրութեամբ և
 ազդեցութեամբ նոր բարոյական զօրութիւն մը
 ի յայտ գայ, առանց որոյ երբէք հնար չէ ճըշ-
 մարիտ և իրական զարգացում և կեանք ձեռք
 բերել : Այս անդիճեղի ճշմարտութեան պատ-
 ճառաւ է, որ ոչ ոք երբէք կարող է նախա-
 պէս որոշել կամ գծել ազգի մը բարեկարգու-
 թեան կերպը կամ նոյնին զարգացման աստի-
 ճանները, խնդիրը այն չէ որ մասնաւոր կեր-
 պեր և ձևեր յօրինեմք, այլ խնդիրը այն է որ
 ճշմարտութիւնը իւր բոլոր զօրութեամբ ազգի
 մը հոգ և սրտն նայի, տարիներնով թմբեալ
 զօրութիւնը արթննայ, և թող այն զօրութիւնը
 իւր կերպովը իւր յատուկ ձևը առնէ, զար-
 թուցեալ բնիկ զօրութիւնը որքան ալ փոքր

9671

ըլլայ՝ թող ծաւալի, թող քաջալերուի, մինչև որ բովանդակ ազգին մէջ ընդարձակի, ինչու որ միայն այդ զօրութիւնն է հարազատ զօրութիւնը, և մի միայն այդ զօրութիւնն է որ իւր ճանապարհը կրնայ գտնել բարոյական լայնածաւալ երկնից մէջ՝ ինչպէս որ բնական երկնից անհուն գունդերը անբաւուր թեան մէջ կ'զբաւնեն իրենց շաւիղը :

2. Համազգի գործակալութիւնը ուրիշ նկատմամբ մի ևս մեծ կարևորութիւն ունի : Հայրենասիրական եռանդները հոն կ'մտնեն իբր տարերք զօրութեան և կը միանան ուրիշ զգացմանց և ուրիշ զօրութեանց հետ այնպիսի ոյժ մը կազմելու, որուն նմանը չենք կարծեր թէ ուրիշ կերպիւ կրնայ գոյութեան գալ : Հայրենասիրական զգացմունքը թէպէտև Աստուած պաշտական զգացմանց չափ բարձր չեն, այլ անոնց հետ միասին ներդաշնակութեամբ կրնան գործել և բազում անգամ կարող են արտաքոյ կարգի ճիգեր ընել տալ մարդու մը՝ իւր հայրենեաց և իւր ազգին սիրովը վառեալ : Անուրանալի է որ Աստուած մեր մէջ մասնաւոր սէր և զգացմունք գրեր է մասնաւոր նպատակաց համար : Մօր մը խանդակաթ սէրը հարկ է, որ որդի մը անանի և մեծնայ ամենայն դժուարութեանց և

տաղնապններու մէջ, կրնան ամէն մարդիկ սիրել և փայփայել ու գգուել երախտայ մը : Բայց միայն մայր մը կրնայ այնպիսի սիրով մը սիրել՝ որ դիւցազնաբար մինչև անգամ անհնարին սեպուած բաները հնարաւոր ընել և իւր կեանքը անգամ կ'դնէ անոր համար : Ենողական սէրը, կ'տեսնենք որ մասնաւոր սէր մըն է Աստուծմէ տրուած որուն տեղը ընդհանուր սէրը կարող չէ բռնել : Հայրենասիրական սէրն ալ այս տեսակ սէր մըն է : Ես կ'հաւատամ թէ Աստուած զայն դրած է մարդոյս մէջ օգտակար նպատակաւ մը, և պէտք չէ այս զօրութիւնը անգործ թողուլ, այս մեղք է : Պէտք է որ տեղացիք գործեն որպէս զի այս զօրութիւնն ալ գործածուի : Երբ Աստուծոյ համար կ'գործեմք, արժան է որ մեր մէջ գտնուած համայն կարողութիւններով գործեմք, անոնցմէ մէկն ալ անգործ մնալու չէ : Մենք կ'սիրեմք ընդհանուր մարդկութիւնը և պարտ է մեզ սիրել, նոյնպէս որ և է անձ մը ընդհանուր մարդկութեան մէջ գտնուած ազգերը կրնայ սիրել, կրնայ աշխատիլ անոնց մէջ, կարող է բարիք ընել անոնց, կարող է ճշմարտութիւններ տանիլ անոնց սիրոյ թեւերու վրայ կրած, բայց կ'տարակուսիմք մեծապէս թէ կրնայ Գրիստոնեայ հայրենասիրի

մը տեղը բռնել։ Անձ մը որ իւր Աստուծոյն համար կրած նախանձին և սիրոյն հետ կ'կրէ նաև իւր կուրծքին մէջ հայրենեաց և ազգային նախանձ և սէր, այսպիսի մէկ անձ մը իրօք զօրաւոր անձ մ'է։ Կրնան բազումք լալ և ջերմ արտասուքներ թափել կործանեալ և բարոյապէս աւերեալ ազգի մը վրայ, բայց ո՛հ, մի բաղդատէք զանոնք այն արտասուաց կաթիլներուն հետ որք հայրենասէր Քրիստոնէի մը ծնօաներէն վար կ'սահին, կրնան շատերը աղօթել Աստուծոյ և հառաջել աւերկութեանց և մեղաց վրայ, բայց ո՛հ այն ջերմ աղերսները և խորին հառաջանքները որք հայրենեաց նախանձով լի Քրիստոնէի մը սրտին խորերէն կելլեն՝ աննման են, Երուսաղէմի վրայ լացող Փրկչին արտասուքը, որ այնքան անդին և զմայլելի են, որովհետև Աստուածորդւոյ մը մարդկութեան վրայ թափած արցունքներ են, սակայն մասնաւոր զօրութիւն մը և քաղցրութիւն մը իսկ ունին, որովհետև անոնք նաև հայրենասիրի մը արտասուքներն էին, Քրիստոս ինչպէս որ իւր մայրը կ'սիրեր իբրև որդի, նոյնպէս ալ կ'սիրէր իւր հայրենիքը իբրև քաղաքացի ճշմարիտ, այսպիսի հայրենասէր մ'էր նաև Պօղոս Առաքեալը երբ կ'գրէր, «Եզրայրներ՝ իմ սրտիս փափաքը

և աղօթքը առ Աստուած անոնց փրկուելուն համար է», Այսպիսի հայրենասիրական զգացմունքներ էին նաև որ ճօն Նօքսի Սկովտիոյ մեծ բարեկարգչին աղաղակել տուին «Ով Տէր կամ Սկովտեան ինձի տուր կամ թէ ոչ՝ կ'մեռնիմ», Ո՛հ թող մեր երկրէն ալ այս բնիկ հառաջանքները ելլեն, այս բնիկ արցունքները թափուին և այն ատեն զօրութեան նոր տարերք մը պիտի գործածուի ուրիշ զօրութեանց հետ։

3. Սակայն համազգի գործակալութիւնը կարևոր է նոյն իսկ համազգի Քրիստոնեայ անհատներու բարձր և գերազանց բարք մը տալու համար և այս տեսակ բարոյք բարոյական ազդեցութեամբ Աւետարանին գործը մեծապէս յառաջացունելու համար։ Աստուած այս օրէնքը դրեր է թէ բնական և թէ բարոյական աշխարհին մէջ՝ որ ամէն կարողութիւնները գործածելով զօրանան։ Հնար չէ որ բարձր Քրիստոնէական բարք մը ստանամք՝ առանց գործելու։ Քրիստոնէութիւնը տեսական կրօնք մը չէ։ «Գացէք բոլոր աշխարհ Աւետարանը քարոզեցէք» ըսաւ իւր հիմնադիրը։ Մեր կեանքը չլինար բարձրանալ լոկ աղօթքներով, Սուրբ Գիւրք կարդալով և հոգևոր քարոզներ մտիկ ընելով։ այլ մեր կեանքը պիտի բարձրանայ՝ երբ ասոնց հետ

ի միասին գործեմք նաև, գործեմք մեր ազգին ու մեր երկրին մէջ մեր յեօին ճգամբը, և ասով միայն պիտի զարգանանք բոլոր Քրիստոնէական կատարելութեանց մէջ: Համազգի գործակալութիւնն է որ բնիկ Քրիստոնէից վրայ տեսակ մը պատասխանատուութիւն կ'ընէ, կ'կարողացունէ զանոնք արիութեամբ յառաջ երթալու իրենց պարտաւորութեանց մէջ, բայց վերցուր այս պատասխանատուութիւնը, և այն ատեն մարդը տկար և անկարող կ'սեպէ ինքզինք շատ պարագայից տակ, փորձով գիտեմք թէ որքան տարբօր զօրութիւն մը կ'զգայ մարդ, երբ խորհի թէ մասնաւոր գործի մը բեռը իր վրայ կիյնայ և ինք ընելու է, ո՛չ թէ միայն մեր կարողութիւնը կ'բազմապատկի, այլ նաև մեր քաջութիւնը, երբ տան մը կարասիները հրդեհէն ազատելու գործը վրադ կառնես, ինչ մեծ ճիգ, ինչ մեծ ճարպիկութիւն, և ինչ մեծ կարողութիւն ցոյց կուտաս: Երբոր վտանգի մը ատեն ամենքը քեզի կնային որչափ աւելի քաջ ես՝ քան որչափ երբ դուն ուրիշի մը կնայիս: Մարդիկ ինչ միջոցներ գտած են և ինչպէս իրենց բոլոր խելքը ի գործ դրած են իրենց վրայ դրուած պարտքերը կատարելու, ս'ր ատեն բռնաւ այնքան ջանք պիտի չընէին եթէ այն

պարտքերը իրենց վրայ չդրուէր: Այսպէս է որ հայրեր իրենց անկարող և մատղաջ զաւակունքը սնուցանելու համար ո՛չ թէ միայն իրենց բոլոր ճգամբը կաշխատին, այլ նաև շատ անգամ արտաքոյ կարգի խելք և հանճար երեան կ'հանեն, որն բնաւ այնպէս պիտի չընէին եթէ այն ծանր պատասխանատուութիւնը ուրիշի մը վրայ դնելու կարող ըլլային: Աստուած այսպէս մարդոց գործել կուտայ և անոնց կարողութիւնը դուրս կ'հանէ: Պէտք է որ նաև նոյն կերպով տեղացի Քրիստոնէից կարողութիւնները ի յայտ դան, փայլին և կատարելութեան հասնին համազգի գործակալութեամբ: Մենք չենք հաւտար թէ առանց բնիկ գործունէութեան այս կատարելութիւնները կրնան յառաջ գալ: Ասով Քրիստոնէական բարեփոխութիւնը և առատաստրտութիւնը իրենց բոլոր փայլունութեամբը պիտի երևին, ասով Քրիստոնէական դիւցազնութիւններ և անձնուրացութիւններ ի գործ պիտի դրուին, ասով պիտի բարձրանան մեր զգացումները և մեր խորհուրդները, և ասով աւելի պիտի մօտենամք շնորհաց աթոռին մեր բոլոր կարօտութիւնները հոգալու: Եւ չէք կարծեր թէ այս կերպով մենք մեծապէս պիտի յառաջանամք Քրիստոնէական կենաց մէջ, և

մեր բարոյական ազդեցութիւնը և զօրութիւնը պիտի աճեցունեմք բոլոր մեր ազգին վրայ: Մեր ճշմարտութեան համար ունեցած նախանձը, և զանիկա իւր պարզութեամբը ներկայացնելը միայն՝ բաւական չէ մարդկանց որսերը շարժելու, այլ թող անոնք տեսնեն թէ մենք ինչ դիւցազնութեամբ կաշխատիմք մեր ազգին բարիք ընելու և անոր բարոյական ու կրօնական վիճակը բարձրացունելու և յայնժամ մեր զօրութիւնը ըման պիտի ըլլայ:

Համազգի գործակալութեան կարեւորութեան վրայ այս քանի մը համառօտ խորհրդածութիւնները ընելէս յետոյ՝ կուզեմ նաև քանի մը խորհուրդներ յառաջ բերել այս տեսակ գործողութիւն մը յառաջ տանելու միջոցներուն վրայ: Ես հոս պիտի խօսիմ յաւէտ ներքին՝ քան թէ արտաքին միջոցներուն վրայ:

Եւ նախ՝ պիտի ըսեմ թէ պարտ է մեզ՝ մեր ժողովրդեան ու մեր մէջ այս զգացումը մշակել, թէ գործը ուղղակի մեզի կ'վերաբերի: Երբոր այս զգացումը անգամ մը մեր սրտերուն մէջ զօրանայ, այն սրտեն արտաքոյ կարգի աշխոյժութիւն մը և զօրութիւն մը պիտի զգենումք այս մեր գործը գործելու, բովանդակ աշխարհին օգնութիւնները չեն կրնար մեզի այս

զգացման չափ զօրութիւն տալ: Երբէք չէք տեսեր հիւանդ զաւակի մը իւր ծնողքէն խնամուիրը: Երբ սողան վտանգաւոր հիւանդութեան մէջ է, մայրը և հայրը անձկութեամբ կը լեցւին, բարեկամներ ունին անոնք որ թերևս նոյնպէս կ'հոգան, թերևս ամենաճարտար բժիշկները իրենց քովն են, բայց ո՞հ՝ ո՞չ բարեկամաց համակրութիւնները և ո՞չ բժշկաց ճարտարութիւնները անոնց անձկութիւնները կարող չեն վերցունել, Հոն է մայրը՝ և ամենայն խանդաղատանօք իւր որդւոյն վրայ կիայի, անոր ձեռքը կ'բռնէ և իրեն այնպէս կ'թուի թէ իրմէ զատ ուրիշ հոգացող մը չկայ, ո՞չ մէկուն կ'վրտահի, թէպէտև ո՞չ մէկուն օգնութիւնը կ'մերժէ, զաւակը իրն է: Եւ ալ՝ այդ անվստահութիւնը կարհամարհէք դուք: Ձեզի չթո՞ւի թէ նուիրական անվստահութիւն մ'է այդ, որ մօր մը իրաւունքն է, որովհետև զաւակը իրն է: Այդ անվստահութիւնը անբաղաճաշարութիւն կ'սեպէք, երբ չկամիր նա վայրկեան մը իւր զաւակը թողուլ, վայրկեան մը իր անձկութիւնները ուրիշին վրայ դնել ու հանգստանալ, վայրկեան մը անոր գունաթափ դէմքը չտեսնել: Ո՞չ թող մայրը իւր մահուան վտանգի մէջ գտնուող զաւակը հոգայ, թող բժիշկները

դան և նային անոր զարկ բազկին և գրտին բարբախուամբ, բայց թող մայրը և հայրը մասնաւոր անձկութեամբ իրենց ականջը սիրելի որդւոյ սրտին վրայ դնեն կենաց բարբախուամբ իմանալու, և անոր կեանքը պահելու համար թող ամենայն ինչ որ կարող են ազատութեամբ ընեն: Հոս մեր սիրելի ազգը մահուան վտանգի մէջ անկեալ է, այս ազգը մերն է, թող զգամք այս և զգամք ճշմարտիւ և զօրութեամբ, մենք իբրև մերը բռնեմք անոր հիւանդ ձեռքը, ով որ կամի թող դայ անոր օգնելու: Աշխարհին ճարտար բժիշկները թող հասնին անոր բժշկութեանը, բայց Քրիստոսն է այն և մենք անոր քով կայնիմք, անոր վրայ անձկութեամբ նայիմք և այնպէս զգամք որպէս թէ մեզմէ զատ ոչ ոք անիկա կ'հոգայ և կրնայ հոգալ մեզի նման, այս զգացումը մեր մէջ զօրանալով զմեզ պիտի դրդէ շարունակ գործելու և անձկութեամբ ու զգացմամբ գործելու, չկայ երկրիս վրայ զօրութիւն մը որ այս զգացման յաղթէ: Ինչպէս որ դարնան արևին անոյշ ճառագայթները կ'հասնին վարդին վրայ և հոն եղած զօրութիւնը արթննալով կ'սկսի թերթ թերթ բացուիլ և իւր անուշահոտ բուրմուկը սփռել օդին մէջ, և թէպէտ ամե-

նայն լուծեամբ և հանդարտութեամբ՝ սակայն երկրիս վրայ չկայ զօրութիւն մը որ կարող ըլլայ խափանել անոր բացուելու ընթացքը, այսպէս ալ այս զգացումը արևին ճառագայթներուն նման պիտի ջերմացունէ մեր զգացմունքը և անդիմադրելի զօրութեամբ պիտի բանայ բոլոր մեր կարողութիւնները՝ գործելու մեր երկրին և ազգին համար, և երկրիս վրայ չկայ զօրութիւն մը որ զայն խափանելու կարող ըլլայ:

2. Հարկ է անմիջապէս գործողութեան ըսկսել: Քրիստոսի պատուէրը անդամալոյծին «Ելիր ու քալէ» էր: Երբոր նա իր բոլոր ճիգը ի գործ դնէր անմիջապէս, յայնժամ Աստուածային զօրութիւնը իրեն պիտի օգներ և պիտի բժշկուեր: Եթէ մարդ մը լողալ սորվելու համար մեզմէ խրատ ուղէ, անմիջապէս ջուրը մըտիւր և հոն ջանք ըրէ լողալու կ'ըսեմք: Երբոր տղայ մը ուսումնական ըլլալ կուզէ, հեգարանը ձեռքը կուտամք, և կըսեմք սորվէ գրերը: Եւ այս ամէն պորագայից մէջ ալ անմիջական գործողութիւն հարկ է: Քալելու համար քալել սկսելու է, լողալու համար լողալ սկսելու է, և սորվելու համար՝ ուսանելու է: Եւ ասոնք մեզի անտեղի չեն երևիր: Անոնք բնութեան ձայ-

նրն են, և առանց հնազանդելու մեր նպատակին կարող չեմք հասնիլ: Նմանապէս համազդի գործակալութիւնը յառաջ տանելու համար համազդի գործողութիւն սկսելու է, առանց սպասելու: Յիրաւի տկար եմք, անկարող եմք, աղքատ եմք և ագէտ եմք, բայց պէտք է որ գործեմք կարող ըլլալու համար, հարուստ ըլլալու համար և գիտուն ըլլալու համար: Մեր գործողութեանց քանակութեան վրայ չէ բանը, այլ անոնց տեսակին և յատկութեանը վրայ կ'կայանայ յաջողութիւնը: Մաթիմաթիքական հաշիւներու մէջ տեսակ մը քանակութիւններ կան՝ որոնց Լատիներէն անունը *ֆֆֆֆֆֆֆֆֆֆֆֆ* է, որ անհունապէս փոքր ըսել է: Այս քանակութիւնները զարմանալի յատկութիւններ ունին, երբէք չափի տակ չեն լինար, և ոչ իրենց արժէքը յայտնի է, բայց և այնպէս իրենց տեսակէն եղող ուրիշ քանակութեանց անհուն փոքր մասունքն են, և կրնան այնպիսի կերպիւ գործածուիլ որ միջոց ըլլան երևան հանելու բուն իսկ այն քանակութիւնները՝ որոց որ տեսակով կ'վերաբերին: Եւ այս միջոցաւ է որ ամենէն սքանչելի հաշիւները կ'կատարուին գիտութեանց և արուեստից մէջ: Ճիշդ այսպէս, բնաւ հող չընեմք որ մեր գործողու-

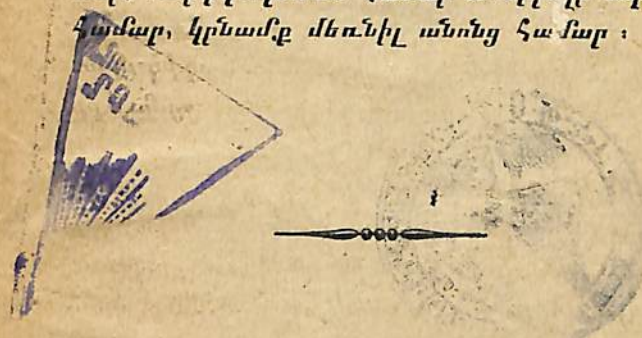
թիւնները յոյժ փոքր և աննշան բաներ են, անոնց տեսակը և հողին փնտռելը: Ի՛նչ տեսակ գործողութեանց անհուն փոքր մասունքն են անոնք: Լաւ և շարունակական գործածութեամբ մը վերջապէս պիտի կարողանամք բուն մեծ և բարձր գործողութիւնները երևան հանելու: Բայց նախ՝ պարտ է մեզ յարգել այն փոքր գործողութիւնները որ հիմայ կարող եմք ընելու և պարտ է մեզ անմիջապէս սկսիլ, և մեղի նպատակ դնել հասնելու շուտով այն վիճակին՝ որուն մէջ մեք մեր երկրին բարեկարգիչները պիտի ըլլամք:

3. Ամենակարևոր բան մըն է նաև միութիւնը, մեր ամենամեծ տկարութիւնը ոչ մեր աղքատութիւնն է, ոչ մեր ազիտութիւնը, ոչ մեր սակաւաթիւ լինելը, այլ մեր անմիաբանութիւնը: Միաբանութեամբ համազդի գործակալութիւն կրնանք յառաջ տանիլ, և անմիաբանութեամբ է որ միշտ կաւրեմք, պէտք չէ որ ամէնս անջատեալ գլխաւորներ ըլլալ ուղեմք: Մէկ ազդեցութեան մը տակ դալու եմք, փուճ և անտիպատճառներով անմիաբանութիւն յառաջ չբերեմք: Իրարու գէթ բարոյապէս օգնելու ջանամք: Այսքան տկար ժամին մը ըլլալով մենք ոչ յառաջ կրնամք երթալ և ոչ

ալ գործել՝ թէ որ ընդհանուր բաներու մէջ
 իրարու ձեռքէ զօրաւոր կերպիւ չբռնեմք և
 իրարու օգնական չըլլամք: Մէր և միութիւն
 գրեմք մեր դրօշակին վրայ, և ասոնց դէմ՝
 յանցաւոր եղողը թող ծանր մեղադրանաց տակ
 իյնայ: Ի՛նչ մեծ զօրութիւններ կան մեր դէմ՝
 գործող: Մոլորութիւն, անհաւատութիւն, Պա-
 պականութիւն, աշխարհասիրութիւն և անտար-
 բերութիւն ամէն կողմէն մեզ պաշարելու վրայ
 են: Եւ այս վիճակներուն մէջ մեզի կ'վայելէ՞
 որ անմիաբան ըլլամք, իրարու դէմ ելլեմք,
 զիրար արհամարհեմք, իրարու նախանձիմք և
 անհոգ ըլլամք մեր մեծ պարտականութեանց:
 Թող ամենայն ոք սկսի այս բանիս մէջ լաւ օ-
 րինակ մը գնել իր եղբարց առջև և թող
 տեսնուի պայծառ՝ որ Աւետարանը, Աստուծոյ
 սէրը և Հայրենեաց սէրը կրնան զմարդիկ միա-
 ցունել և ալ ևս այս նուիրական զգացմունքը
 մարդոց խաղալիք չըլան:

4. Մեծ անձնուրացութիւն ցոյց տալու պար-
 տական եմք, պարագաներ կան որ մարդոցմէ
 մեծ և արտաքոյ կարգի անձնուրացութիւն
 կ'պահանջեն, մեր անձնուրացութեանց վրայ
 խորհելու ատենը չէ հիմայ, այլ մեր նպատա-
 կին: Պատերազմին մէջ վերջին ճգամբ կուռող

զինուորը երբ իւր արիւնը կ'թափէ հայրենեաց
 և ազատութեան համար, հոն այն տեղը չէ՝ որ
 խորհի իւր կրած նեղութեանց վրայ, այլ խոր-
 հի յաղթութիւնը շահելու: Մենք ալ յաղ-
 թութիւն մը ունիմք շահելու, ազգ մը ունիմք
 կենդանացունելու, և պէտք է ամենէն վերջին
 ճիղը թափել, երբոր Վէլինկթընի դուքսը
 Նաբոլէօն Առաջնոյ դէմ կ'պատերազմէր, և
 իւր զօրքերը շատ նեղը իյնալով լուր խրկեցին
 իրեն թէ թշնամին իրենց վրայ զօրացած է և
 իրենք սակաւաթիւ ըլլալով բան մը չեն կըր-
 նար ընել, այս կարճ խօսքը խրկեց անոնց
 «կրնաք կայնիլ ձեր տեղը և մեռնիլ», եթէ
 քնաւ բան մը չեմք կրնար ընել Աստուծոյ հա-
 մար, մարդկութեան համար և սիրելի ազգի մը
 համար, կրնամք մեռնիլ անոնց համար:

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or manuscript. The text is written in a dark ink on aged, yellowish paper. The script is dense and fills most of the page, with some lines appearing slightly faded or less distinct than others. The overall appearance is that of an old, possibly Latin or Germanic, manuscript page.

